

מוקדם ומאוחר בתורה

בספר בראשית מצאנו (יג, י) "וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה לפני שחת ה' את סדם ואת עמרה כגן ה' כארץ מצרים באכה צוער". ובפסוקים אחר כך, "ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד". ובכל זאת, ה' לא עושה להם כלום. יתר על כן, בהקשר המיידני לוט נושא את עיניו דווקא לשם.

במבט ראשון נראה כי התורה נוזפת ברמז דק מן הדק בלוט אשר בוחר להפרד מאברהם על רקע "חומרי". מדוע "לא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו" – אך ורק משום ש"היה רכושם רב". אך להבדיל מאברם שישב בארץ כנען, בוחר לו לוט את כל ככר הירדן. ואם נטעה לחשוב שהמקום היה ריק מאדם או שומם מישוב, מספרת לנו התורה שהיו שם אנשים "רעים וחטאים לה' מאוד".

הקדמה זו מצויינת בתורה כדי להסביר פרשייה מאוחרת יותר. נפילתו של לוט בשבי יחד עם מלך סדם, והצלתו בידי אברהם. אך דווקא הלימוד בפרשה זו, המופיעה רק כמה פסוקים אחרי פרשת הפרידה, מתמיה עד מאוד.

אם אכן אנשי סדם "רעים וחטאים לה' מאד", מדוע טורח אברהם ומציל מן השבי גם את מלך סדם? יישאר מלך סדם הרשע בשבי ארבעת המלכים, בכך גם יבוא על ענשו, ולוט ינצל בידי אברהם מושיעו. נקיטה בצעד זה תאפשר לריבונו של עולם להשאיר כל ככר הירדן כארץ משקה. אם כך יהיה, לא יצטרכו להפוך את סדם ועמורה, ירושה תהיה היא לבני לוט. נוסיף על הקושי האמור ונשאל. אם נשמדה סדם לבסוף, ולוט ניצל בזכות השתדלותו ותפלתו של אברהם, מאבד סיפור ההצלה מיד ארבעת המלכים את משמעותו ההסטורית. נוכחים אנו לדעת, כי המלחמה בין ארבעת המלכים לבין החמישה לא שינתה את פני האזור. השינוי המשמעותי בא רק אחר כך, בהפוך ה' את הערים.

יכולנו לתרץ בקלות קושי זה, אם היינו טוענים שהתורה מקדישה מקום מוגדר לכל הפרשיות העוסקות בעיר סדם. הסיבות לכך יכולות להיות רבות ומגוונות. המאורע החריג של הפיכת סדם ועמורה, המקבל משמעות מיוחדת בגלל הקשר המשפחתי העקיף של אברהם לעניו ראוי לאזכור כיחידה עצמאית. אך התורה מפסיקה בענין סדם לאחר נצחון אברהם על ארבעת המלכים, ומספרת לנו על ברית בין הבתרים. ניתן לומר שבכך היא שבה אל הסדר הכרונולוגי של הארועים.

אחרי ברית בין הבתרים בא הציווי על ברית המילה, ולוט, בניגוד לישמעאל כבר לא נכלל בו. התורה ממתנה עם סיפורו של לוט בסדום, עד לאחר הבטחת הבן וביקור המלאכים. רק אז פונים המלאכים לסדום, והתורה מספרת את סיפור הפיכת סדום והצלת לוט. פרשיות "סדום" אינן מכוונות איפוא כיחידה עצמאית.

נעיין מחדש בפסוקים קשים אלה, והפעם נניח, שאיננו קוראים את ספר בראשית בפעם הראשונה. "התורה" אם אפשר לומר "יודעת ומניחה מראש" שאנו בקיאים בפרשיות הבאות, וזה לנו עיון שני או שלישי בכתוב. אברהם נפרד מלוט. להפתעתנו, בוחר לו לוט את ככר הירדן. אומרת התורה, אם ישאל השואל מדוע בחר לו לוט את ארץ הציה והשממון היא סדום ועמורה, נזכיר לו שהדבר היה "לפני שחת ה' את סדום ועמורה". אך כפי שאומר המדרש, "שם רשעים ירקב", ואיננו יכולים להזכיר את אנשי סדום בלי להוסיף ליד ציון שם, שהם "רעים וחטאים לה' מאוד", ואכן כך נוהגת התורה. תאמר, גערה היא בלוט שבחר בחברתם, נהפוך הוא, גם צעד זה יכול להתפרש לשבח.

לוט בחר בדרך עצמאית, ללא עזרת אברהם. גם הוא כדודו בחר באתגרים, ונימוקיו הכלכליים הצטרפו למסר הרוחני אותו רצה להביא לאנשי סדום. לוט חשב להשלים את המלאכה שאברהם דודו החל בה. אברהם, המכניס גרים תחת כנפי השכינה בחר משום מה לא להתעסק עם אנשי סדום, והניח לו ללוט בקעה רחבה להתגורר בה.

בהמשך מתגלה לנו, כי לאברהם אין שום קשר רוחני עם אנשי סדום. הוא נלחם אך ורק על חייהם הפיזיים העומדים בפני השמדה, אין הוא יורד לסדום כדי ללחום על חייהם הרוחניים.

באה מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה ומוסיפה מימד נוסף. לוט נשבה עם מלך סדום, ואברהם מתגייס מיד להצלתו. אין בליבו טינה על כך שלוט עזב אותו, כי גם הוא הבין שלא לעולם הם יחיו יחד. וכבר עתה "לא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו". יתר על כן, אברהם לא רואה בלוט ממשך, ובלית ברירה, הוא מעדיף לראות באליעזר עבדו את ממשיכו, "והנה בן ביתי יורש אותי". את לוט הוא לא מציע לתפקיד, אף על פי שהוא היה לו כאב, ולוט הוא קרוב המשפחה הקרוב ביותר אליו. מלך סדום גם הוא מפתיע, ומציע לאברהם בצעד בלתי אופיני "תן לי הנפש". צעד הומניטארי שאינו מתאים למה שהיינו מצפים מן העומד בראש הפילוסופיה ה"סדומית". יכול היה אברהם לנצל את מעמדו כמנצח ולומר, "אדרבא, תן לי הנפש" תן לי לחנך את נפשם של אנשי סדום, שהושחתה על ידך, "והרכוש קח לך" אתה הסדומי הרכושני. אברהם מעדיף לנתק מגע מיד. הוא נשבע "ואם אקח מכל אשר לך", ואת לוט הוא אפילו אינו מנסה לשכנע

לעזוב את חברת סדום הרעה.

לכאורה, שב הכל על כנו, כמעט שב לקדמותו. חמשת המלכים המובסים שבו לארצותיהם, לוט שב עמם, ורק אברהם נשאר בבדידותו, ואולי מדויק יותר, שב לבדידותו.

אל לנו בעיונו, לנתק פרשיות אלה מן המסכת הכללית של ספר בראשית, ובמיוחד מסיפורו של אברהם, שלו יש מגמה עצמאית וברורה. התורה מספרת לנו ב"פרקי אברהם" את דרך כיבוש הארץ בפני אברהם, מתוך הנחה שהיסטוריה למדנו מספרי ההיסטוריה, ואין אנו זקוקים לתנ"ך לשם כך.

אברהם יוצא מאור כשדים וכובש לאיטו את ארץ כנען. אל אברהם מסתפח בן משפחה הוא לוט. סביר היה לתת גם ללוט חלק בירושת הארץ, ולכן חשוב לתורה להסביר על איזה רקע חל הפירוד בינו לבין אברהם. בל נשכח, שאברהם הוא שמציע ללוט "הפרד נא מעלי". יותר מזה, הוא נותן לו גם את הזכות לבחור לעצמו מקום לשבת. "אם השמאל ואימינה" וכו'. ומה היה עושה אברהם לו בחר לו לוט את חברון וירושלים, את שכם ובית אל? למזלו, ואולי לחוסר מזלו, בחר לו לוט את ככר הירדן, הפוריה והירוקה בעידן ש"לפני שחת ה'". ואברהם ויתר על חבל ארץ זה ויתור גמור לטובת לוט. היתה מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה. אברהם, לו רצה להנחיל ללוט את הארץ היה משחרר אותו משביו, ומיד ממליך אותו על אזור סדום. אם רצה, יכול היה לנצל את המצב הפוליטי החדש, לתזור בו מן ההסכם עם לוט, ואז היה מספח שנית את סדום לנחלתו. (ומי הרשה לו לוותר על חלקי ארץ ישראל ללוט שאינו בן ברית?)

לו כן היו פני הדברים אכן היה ללוט חלק בין יושבי הארץ. אך היה מי שלא רצה בכך. הוא כרת עם אברהם את ברית בין הבתרים מיד "אחרי הפרד לוט מעמו". הוא חרירב את סדום ואת עמורה, ושלח את לוט לצוער, ארצם של עמון ומואב אשר מעבר לירדן מזרחה. (רמז לכך שצוער בעבר הירדן המזרחי, במנין חמשת המלכים. ארבעה נזכרו בשמותם קודם למקומם, ורק האחרון נאמר בו "ומלך בלע היא צוער" לא נאמר שמו. הוא המרוחק, הצטרף כנראה בשלב מאוחר יותר למלחמה).

עכשיו מוסברת גם מלחמתו של אברהם בארבעת המלכים, ומובן הקשרה לכיבוש הארץ המתואר בפרשת לך לך. בראש ספר דברים נזכר "אל תצר את מואב... כי לבני לוט נתתי את ער ירושה. האמים לפנים ישבו בה... רפאים יחשבו אף הם כענקים... ובשעיר ישבו החורים לפנים". מתי היה הדבר?

התשובה ניתנת מספר פסוקים אחר כך "כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים". ואם כן, חזרנו לפרשת לך לך, ולמלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה.

אברהם הנלחם בארבעת המלכים, מפצה את לוט וממיר את החלק שאותו בחר, בהסכם "אם השמאל ואימינה" בעבר הירדן המערבי. הוא נלחם במלכים, כובש את ארצותיהם, וארצם יכולה להיות נחלה לבני לוט **במקום** ככר הירדן, במקום בחירתו המקורית של לוט. האם ידע אברהם שה' יהפוך את סדום ואת עמורה? האם ניסה להחזיר בתשובה את אנשי סדום? זאת התורה לא אומרת, כי שאלות אלה אינם חלק מממסכת כיבוש הארץ ע"י אברהם.